

ческого воздействия, охватывая своим влиянием множество людей. Современные средства приема и передачи информации, к числу которых относится в первую очередь Интернет, для многих людей стали единственными источниками формирования представления об окружающем мире и стандартах поведения.

С учетом изложенного можно сделать вывод, что под воздействием бесконтрольного пользования ресурсами Интернета, с учетом длительности, частоты, интенсивности потребления информации, зачастую навязываемой потребителю, происходит существенная деформация личности, ее нравственных и психологических черт. Принимая во внимание интенсивность развития компьютерного информационного пространства, необходимо осуществить фундаментальное криминологическое исследование компьютерной сети. Другой важной задачей становится разработка международно-правовых стандартов юридической регламентации функционирования сети Интернет и принятие национальных законов об основах ее развития.

Литература

1. Дрёмин В. М. Интернет как предмет информации криминологии и фактор воспроизводства преступности // Актуальні проблеми політики. — О., 2001. — Вип. 15. — С. 287–293.
2. Ковальчук И. Интернет доведет кого до психушки, а кого и до суда // Сегодня. — 2001. — 21 февр.
3. Удар пожом по психике // Paradox. — 2001. — № 8, авг.
4. Анит Л. Л. Преступность несовершеннолетних в Скандинавских странах. — М., 1974. — С. 163.
5. Борьба с преступностью за рубежом. — М., 1998. — № 11. — С. 3–10.

УДК 343.23

І. І. Чугуников

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ

Ще декілька років тому в теорії кримінального права майже загальнови-знаним було визначення об'єкта злочину як суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом від злочинних посягань. Такий висновок можна зустріти й у багатьох виданнях останніх років. Однак у сучасній українській та російській кримінально-правовій доктрині такий погляд на об'єкт злочину піддається інтенсивній критиці.

Так, на думку С. Б. Гавриша, концепція об'єкта як суспільних відносин є штучною конструкцією з яскраво вираженим ідеологічним підходом. «З позиції теорії об'єкта як суспільних відносин виходить, — пише С. Б. Гавриш, — що кримінальне право охороняє не матеріальні цінності і блага, життя, здоров'я, довкілля і т. ін., а навпаки, якусь форму їх прояви, ті чи інші зв'язки між суб'єктами відносин, тоді як в дійсності таким охоронюваним об'єктом є «правове благо», як певна цінність» [1, 64–65].

© І. І. Чугуников, 2006

В. М. Трубников, не відмовляючись за суттю від розуміння об'єкта як суспільних відносин, пропонує назвати їх «соціальною оболонкою» і представити у вигляді первинного об'єкта злочинних посягань, а реальні об'єкти — у вигляді вторинних об'єктів, які знаходяться всередині соціальної оболонки [2, 81–87].

В. О. Туляков доходить висновку про необхідність визнання об'єктом злочину конкретних фізичних осіб та інших соціальних громад, а предметом злочину — соціальні блага, які належать цим особам [3, 237].

Із цією позицією, хоча і з певними обмовками, згоден і В. П. Ємельянов: «Це в цілому правильне уявлення про об'єкт злочину потребує деяких уточнень, оскільки не кожен злочин посягає безпосередньо на людину. Він може заподіяти їй шкоду опосередковано, шляхом впливу на умови її життя і зовнішнє середовище. Вчиняючи злочин, винна особа безпосередньо посягає не тільки на людей, але й на ті чи інші різновиди, аспекти, прояви життя, діяльності людини, колективів, суспільства, їх безпеку, умови існування та функціонування, інакше кажучи, на конкретні сфери життєдіяльності людей, що охороняються кримінальним законом і які виступають як безпосередні об'єкти злочинів, як реальні явища дійсності» [4, 7–11].

Аналогічні уявлення щодо об'єкта злочину спостерігаються й у російській теорії кримінального права. Тут одним із перших, хто виступив проти розуміння об'єкта злочину як суспільних відносин, був О. В. Наумов. На його думку, теорія об'єкта злочину як суспільних відносин у деяких випадках (особливо щодо злочинів проти особи) «не спрацьовує», оскільки марксистське розуміння людини «як сукупності суспільних відносин» принижує «абсолютну цінність людини як біологічної істоти, життя як біологічного явища взагалі», що, врешті-решт, перетворює людину із самостійної абсолютної цінності на носія суспільних відносин. З метою з'ясування змісту об'єкта злочину О. В. Наумов повертається до теорії правового блага, яка була створена ще наприкінці XIX століття в межах класичної та соціологічної шкіл кримінального права і пропонувала визнавати об'єктом злочину «ті блага (інтереси), на які посягає злочинне діяння і які охороняються кримінальним законом» [5, 147, 149]. Ще більш категоричним у цьому питанні є О. Н. Ігнатов, який на відміну від О. В. Наумова, що тільки поставив під сумнів універсальність традиційної концепції об'єкта, заявляє, що сьогодні, коли відпав обов'язок дотримувати пануючій марксистській термінології, а для обґрунтування позиції недостатньо посилянь на «керівні джерела», традиційне для радянської кримінально-правової літератури використання для визначення об'єкта злочину соціолого-філософської категорії «суспільні відносини» уявляється недоцільним. Якщо свого часу і вважалося, що не можуть розглядатися як об'єкт злочину люди, знаряддя, засоби виробництва й інші матеріальні блага (оскільки К. Маркс відзначав, що «злочинний зміст діяння полягає не в посяганні на ліс, як щось матеріальне, а в посяганні на його нерв — на право власності»), то зараз цей аргумент переконливим не виглядає. Тому розумніше використовувати нейтральне поняття «правове благо», яке дозволяє характеризувати «речову, предметну та матеріальну природу» об'єкта злочину [6, 103–104].

Подальшим кроком на шляху до витискування традиційної концепції об'єкта злочинного посягання стала позиція Г. П. Новосолова, який робить висновок, що об'єктом кожного злочину є люди — індивіди, їх малі чи великі групи (об'єднання), а також суспільство в цілому, а матеріальні чи нематеріальні цінності, з приводу яких складаються відносини між цими особами, є предметом злочину [7, 53–64].

Майже всі критичні зауваження опонентів теорії об'єкта як суспільних відносин були систематизовані Є. В. Фесенком і, зокрема, зводяться до такого:

1) об'єктом злочину, з урахуванням характеру й змісту суспільних відносин, у підсумку визнавалася по суті політична категорія: злочинний результат оцінювався, насамперед, крізь призму панівних відносин, з огляду на соціальну, політичну шкоду суспільству і його інститутам;

2) абстрактність і розпливчастість поняття «суспільні відносини»;

3) вчення про суспільні відносини як об'єкт злочину містить положення, вирішені прибічниками цієї теорії вкрай суперечливо. Зокрема, відсутня єдина думка стосовно структури суспільних відносин;

4) концепція визначення об'єкта злочину як суспільних відносин не зовсім відповідає сучасним поглядам щодо оцінки соціальних цінностей, які бере під захист кримінальний закон. Суттєвим її недоліком є певне перебільшення значення категорії «публічного» стосовно до категорії «приватного» у сфері соціального життя. Через це людина з її потребами, інтересами, правами відходила на другий план [8, 42–47].

Сам Є. В. Фесенко доходить висновку, що об'єкт злочину можна визначити як цінності, що охороняються кримінальним законом, проти яких спрямоване злочинне діяння і яким воно може заподіяти або спричиняє шкоду. Цінності, на його думку, — це різноманітні об'єкти матеріального світу, зокрема й сама людина, які мають суттєве позитивне значення для окремих осіб, соціальних груп і суспільства в цілому. Тому вони охороняються нормами різних галузей права, а найважливіші з них бере під захист кримінальне законодавство [8, 51].

Здійснимо спробу проаналізувати зазначені новели щодо визначення об'єкта злочину.

По-перше, наведені вище «нові» підходи зовсім не є такими за своєю сутністю. Ще О. Ф. Кистяковський зазначав, що об'єктом злочину може бути загалом тільки людина з усіма правами, установами, які вона, як істота суспільна, створює. А тому крім життя, здоров'я, честі, як більш чи менш основних об'єктів злочину, умовно кажучи створених самою природою, такими також є речі, тварини, навіть певний лад думок [9, 280]. Н. С. Таганцев уважав, що «посягання на норму права в її реальному бутті є посяганням на правоохоронюваний інтерес життя, на правове благо» [10, 32–33]. Однак не слід забувати, що і О. Ф. Кистяковський і Н. С. Таганцев не раз підкреслювали: не кожний інтерес індивіда чи групи отримає правоохорону, а тільки той, який може мати суспільне значення [10, 34–35]. На цю обставину звертав увагу і В. Спасович, який вважав, що злочином є протизаконне посягання не просто на чие-небудь право, а на право «столь существенное, что государство, считая это право одним из не-

обходимых условий общежития, при недостаточности других средств охранительных ограждает ненарушимость его наказанием» [10, 31]. Таким чином уже тоді криміналісти замислювались над тим, що під заподіянням злочинцем шкоди потерпілому (об'єкту) переховується дещо більш істотне — порушення необхідних умов співжиття. Як тут не погодитися з О. І. Бойцовим, який ставить запитання: «Наскільки виправдане таке повернення до “джерел”, коли витрачено стільки зусиль, щоб зрозуміти сутність цієї проблеми?» [11, 29].

По-друге, у сучасних умовах цілком зрозуміле прагнення багатьох учених всіляко відхреститися від марксистсько-ленінського спадку з його гіпертрофованим розумінням ролі суспільного над особистим і трактуванням особистості як сукупності суспільних відносин. Саме цим була зумовлена зайва відторгненість від індивіда в працях представників концепції суспільних відносин як об'єкта злочину. Звідси і інтенсивний науковий пошук нового «гідного» терміна.

Однак, як уявляється, справа полягає не в термінології, а в суті питання. Основне призначення правових приписів — регламентувати життя соціуму, установлюючи межі дозволеного. Критерієм поділу права на галузі, поряд із методом правового регулювання, є певні сфери соціальних відносин. У процесі дії так званих «будуючих» галузей права (конституційного, цивільного, підприємницького, комерційного і т. ін.) встановлюється певний порядок співіснування індивідів у межах соціуму, який дозволяє вирішувати виникаючі колізії між суб'єктами тими способами, в яких заінтересовані держава і суспільство в цілому. Саме цей порядок і є об'єктом кримінально-правової охорони і не дуже важливо при цьому, як його назвати: «суспільні відносини», «соціальна оболонка» чи «сфера життєдіяльності». Але поширене твердження, що такі терміни, як «правове благо», «цінності», «соціальна оболонка» і т. ін., є більш конкретними і менш розпливчастими, аніж термін «суспільні відносини», м'яко кажучи, викликає заперечення. Прагнення будь-що позбутися «ідеологічно заплямованих» суспільних відносин призводить до того, що вчені заступають його місце іншою соціальною категорією, яка неможлива без соціального зв'язку.

Якщо уважно придивитися до перелічених вище концепцій, то з усією очевидністю в них можна побачити елементи відомої структури суспільних відносин, природно, показаних відокремлено: потерпілі (суб'єкти суспільних відносин); інтереси, права і блага (предмет суспільних відносин); діяльність суб'єкта (соціальні зв'язки, як якісна характеристика суспільних відносин). Невипадково поряд із поняттями «об'єкт злочину» та «предмет злочину» в рамках концепції об'єкта як суспільних відносин відокремлювалась ще одна категорія — «предмет злочинного впливу», під якою розумівся один зі структурних елементів суспільних відносин, якому безпосередньо була заподіяна шкода внаслідок учинення злочину [12, 57–58]. Не можна не погодитися з Я. Шаппом, який зазначає: «Основана заповідь моралі, що стосується дійсних взаємовідносин людей друг з другом, може бути висловлена одним реченням: «Поважай іншого». Заповідь поваги людини людиною вже обумовлює спільноту з іншою

людиною, що робить реальною цю заповідь. Зв'язок зі спільнотою виступає як результат історичного процесу, який пов'язує людей в єдиний потік подій. Мова йде не про обов'язок, що народжує зв'язок, а про зв'язок, що робить можливим сам обов'язок» [13, 89]. Дуже слушною, з точки зору розуміння об'єкта злочину є позиція М. М. Абрашкевича, який відзначав таке: «Особенно важно понятие нравственности не как отвлеченную норму, а как живую силу, которая проникает в борьбу интересов и страстей, чтобы примирить и облагородить ее. Что такое право, как не результат этого примирения, вызванный прикосновением нравственного начала к жизни? Мы представляем себе правовой порядок прежде всего, как порядок реальных отношений, как практику жизни, как ту совокупность основных и элементарных требований, без которых самое существование в обществе было бы невысказано» [14, 618].

По-третє, нове розуміння об'єкта злочину, згідно з яким таким вважаються конкретні індивіди чи групи, скидає злочин на рівень конфлікту приватного значення, не зважаючи на те, що сучасне кримінальне право розглядається як галузь публічного права, де використовується імперативне регулювання, тобто метод субординації. Такий підхід є логічним завершенням фейєрбахівського розуміння злочину як діяння, що посягає на чие-небудь право, а в наслідку — об'єкт злочину — це ущемлений приватний інтерес. Таким чином, як відзначає Н. М. Кропачев, у зв'язку з лібералізацією та демократизацією суспільства починається процес «повернення» і більш глибокого проникнення приватноправових засад у публічне кримінальне право, включаючи збільшення числа статей КК, за якими врахування позиції потерпілого впливає на вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності [15, 175–176]. Не заперечуючи необхідності посилення диспозитивності кримінального права в аспекті, що вказує Н. М. Кропачев, услід за О. І. Бойцовим зазначимо, що неконтрольоване та безбережне проникнення приватноправових засад у кримінальне право навряд чи є магістральним шляхом його розвитку. Окрема людина може пробачити злочинцю все. Але наскільки благородним є такий жест для окремої людини, настільки він непередуманий та небезпечний для держави, яка визначає в інтересах суспільства злочинність і караність діяння. Тому в кримінальному праві провідним принципом повинна залишатися публічність [11, 34].

По-четверте, навряд чи є прийнятною теза, згідно з якою теорія об'єкта як суспільних відносин вкрай суперечливо вирішує деякі питання і, насамперед, питання стосовно структури суспільних відносин, оскільки в прихильників «нових» підходів ті ж проблеми. Так Є. В. Фесенко, критикуючи розуміння об'єкта як правових благ, вважає такий підхід неправильним, тому що блага можуть бути лише частиною тієї сукупності компонентів, які утворюють об'єкт злочинного посягання. За цих підстав вчений не визнає правильною і позицію Г. П. Новосолова, слабким місцем якої є намагання знайти якусь одну домінуючу ознаку [8, 48]. Щоб уникнути певних протиріч та недоліків Є. В. Фесенко у підсумку визнає, що на будь-якому рівні об'єкт має такі класи (категорії) ознак: потерпілі, їхні інтереси та права, соціальні зв'язки, матеріальні блага [8, 83]. З цим цілком можна погодитись, одне незрозуміло — чим репрезентова-

на Є. В. Фесенком структура цінностей як об'єкта злочину відрізняється від добре відомої структури суспільних відносин? З іншого боку, викликає заперечення, у тому числі і серед прихильників нового погляду на об'єкт злочину, правомірність використання того чи іншого терміна як універсальної категорії. Так В. П. Ємельянов відзначає, що досить «сумнівним є, наприклад, віднесення до категорії «благо» діяльності тюремної системи, посягання на яку переслідується у кримінальному порядку» [4, 9]. Додамо, що в певному аспекті дуже важко визнати соціальними цінностями державну владу, діяльність правоохоронної та судової системи та і взагалі кримінальний закон, цінність якого завжди може бути оскаржена значною частиною населення, до якої він був застосований. Сам Є. В. Фесенко визнає, що проблема цінностей у світовій філософії — дуже небезспірна [8, 49] і так далі.

Слід зазначити, що вчені, які вважають суспільні відносини чимось абстрактним, «створеним науковою думкою» і, навпаки, вважають цінність конкретним, об'єктивно існуючим явищем реального світу, вдаються у своїх міркуваннях у середньовічний номіналізм, представники якого запевняли, що реально існують лише окремі речі з їх індивідуальними якостями, а загальні поняття створені нашою свідомістю про ці речі, не існують незалежно від речей. Номіналісти не визнавали, що загальні поняття відображають реальні якості об'єктивно існуючих речей і що одиничні речі не відокремлені від загального, а містять його в собі [16, 324]. У цьому аспекті цілком справедливим є твердження В. К. Глістіна: «Интересам наносится ущерб только тогда и постольку, поскольку изменяется и терпит ущерб субстанциональная их основа — конкретные, охраняемые нормой общественные отношения. Непосредственно посягнуть на право или правовое благо, невозможно. Механизм причинения вреда всегда связан с воздействием преступника на какие-либо элементы общественного отношения — на его субъект, на его деятельность или предмет отношения... ни сущность вещи, ни сущность человека невозможно понять вне анализа внутриконкретных отношений, которые могут быть по поводу вещей, по поводу людей и т. д.; иными словами, внутри системы, между ее участниками могут стоять любые, значимые для субъектов ценности «которые определяют и сущность связи (отношения)» [17, 25, 67, 82]. Слід відзначити також, що концепція об'єкта злочину як соціальних цінностей, з нашої точки зору, абсолютно непридатна для визначення поняття деяких злочинів, наприклад злочинів проти моральності. Як зауважує Е. А. Позняков, будь-яка цінність, перш за все, цінність духовна, оцінюється в категоріях добра і зла, справедливого і несправедливого, істини і неістинного, що самі належать до моральних цінностей [18, 77]. Кожен злочин оцінюється з позиції моралі.

По-п'яте, КК України 2001 р., як і попередні законодавчі акти, основною матеріальною ознакою злочину визнає суспільну небезпеку, тобто перш за все спрямованість злочину на систему відносин, яка склалася і яка охороняється. Є. В. Фесенко, не висувуючи аргументів проти матеріального підходу до визначення злочину, все ж таки зазначає, що підтвердженням тези про універсальність суспільних відносин не є визнання суспільної небезпеки однією з ознак злочи-

ну, оскільки про неї свідчить комплекс характеристик як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру [8, 46]. Дійсно, суспільна небезпека характеризується якісним і кількісними показниками й однієї вказівки на об'єкт найчастіше не вистачає. Але не слід забувати, як і коли ця матеріальна ознака злочину вперше з'явилася в кримінально-правовій теорії. Її поява пов'язана з «Руководящими началами по уголовному праву РСФСР» 1919 р., ст. 6 яких давала загальне визначення поняття злочину, як «действий или бездействия опасного для данной системы общественных отношений». Це загальне визначення конкретизувала ст. 3 «Руководящих начал», вказуючи на те, «что советское уголовное право имеет своей задачей посредством применения наказания охранять систему общественных отношений, соответствующую интересам трудящихся масс, организовавшихся в господствующий класс в переходный от капитализма к коммунизму период диктатуры пролетариата» [19, 152].

Як завгодно можна визначати суспільну небезпеку, підводити сюди ідеологічне підґрунтя або позбавлятися ідеологічних штампів, але врешті-решт, доведеться визнати, що зв'язок між суспільною небезпекою і суспільними відносинами є генетичним.

Відкидання концепції об'єкта як суспільних відносин неминуче спричинить і знехтування її певними постулатами, що призведе до суттєвого ускладнення у вирішенні деяких питань прикладного характеру.

Наведені вище підходи до визначення об'єкта злочину, з нашої точки зору, не дозволяють чітко розмежовувати соціальний чи прийнятний порядок співіснування індивідів у суспільстві та антисоціальні відносини, посягання на які злочину не утворює (наприклад, злочинна домовленість сторін). Така ситуація навряд чи сприятиме уніфікації слідчої та судової практики і має наслідком дуже серйозні протиріччя, у тому числі і на законодавчому рівні. Так, наприклад, згідно зі ст. 4 Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22 травня 2003 р. до доходів, що підлягають оподаткуванню, віднесено кошти та майно, які були отримані особою як хабар, викрадені чи знайдені як сховище та не здані державі згідно з законом в сумі, яка підтверджена обвинувальним вироком суду, незалежно від призначеної міри покарання [20].

Здається, що такий підхід законодавця повністю нівелює об'єкт злочинів у сфері господарської діяльності, під яким розуміються суспільні відносини, що забезпечують правильну, таку, що відповідає законодавству, господарську діяльність.

Далі. У вітчизняній теорії кримінального права напрацьовано певні принципи охорони основного і додаткового об'єкта злочину, які дозволяють розмежовувати складні багатооб'єктні злочини та ідеальну сукупність злочинів.

Забуття цих принципів, сформульованих саме в рамках концепції об'єкта як суспільних відносин [12, 169], матиме наслідком неправильну кваліфікацію з усіма негативними моментами. Так, наприклад, чим керувався Верховний Суд України, наполягаючи в п. 12 постанови від 7 лютого 2003 р. «Про судову практику про злочини проти життя та здоров'я особи» [21, 76–77], на кваліфікації за сукупністю злочинів випадків, коли, скажімо, посягання на життя дер-

жавного чи громадського діяча вчинено при обтяжуючих обставинах, передбачених ч. 2 ст. 115 КК України, оскільки санкції цих статей абсолютно однакові? Відповіді на це запитання, як уявляється, можливо тільки проаналізувавши вказані принципи.

Хоча в цьому випадку можна піти й іншим шляхом, який пропонується прихильниками «нових» поглядів щодо об'єкта злочину. Так Є. В. Фесенко наголошує на необхідності взагалі відмовитися від виділення додаткового факультативного об'єкта, аргументуючи це таким чином: «Та обставина, що у деяких випадках злочинним діянням може бути пошкоджено й інші цінності, не дає підстави вважати їх об'єктом злочину, оскільки вони не відображають специфіки цього елемента складу злочину. Наприклад, якщо за вбивства з вогнепальної зброї пошкоджено одяг потерпілого, це не означає, що додатково-факультативним об'єктом цього злочину є власність (це дійсно так, але причому тут факультативний об'єкт, якщо про нього мова може йти лише в тих випадках, коли охорона тих чи інших суспільних відносин як додатково-факультативних прямо передбачена диспозицією статті Особливої частини КК. — *І. Ч.*). Крім того, факультативний об'єкт не може виступати ознакою складу злочину і з тієї причини, що в конкретних злочинних проявах він зустрічається не завжди (тому він і факультативний. — *І. Ч.*), але така ознака має бути властива всім злочинним діянням цього виду. Отже, так званий факультативний об'єкт не має кваліфікуючого значення і долучати його до «системи видів об'єктів злочину немає підстав» [8, 85]. Як кажуть, коментарі зайві, крім мабуть тієї обставини, що питання обґрунтування рекомендацій Пленуму Верховного Суду України у згаданій постанові така позиція аж ніяк не знімає.

І врешті-решт останнє. Ні в кого поки що не викликає сумнівів обґрунтованість «вертикальної» класифікації об'єктів злочинів на 1) загальний, 2) родовий; 3) видовий та 4) безпосередній. Майже всі погоджуються і з тим, що критерієм розподілу Особливої частини КК України на розділи виступає родовий об'єкт посягання, більш глибока диференціація якого можлива на підставі видового об'єкта. Але знову таки, треба пам'ятати, що ці критерії для побудови Особливої частини КК напрацьовано в межах концепції об'єкта як суспільних відносин. Ігнорування цієї концепції взагалі може мати наслідком ситуацію, коли критерієм побудови Особливої частини КК виступає не об'єкт, а інші елементи та ознаки складу злочину. Як уявляється, такі випадки вже мають місце і в новому КК України, причому як на рівні цілого розділу, так і окремої статті. Наприклад, у розділі XIV мова йде про злочини у сфері охорони державної таємниці. У КК УРСР 1960 р. вони були віднесені до інших злочинів проти держави і на відміну від особливо небезпечних державних злочинів не характеризувалися так званим «антирадянським», а пізніше «антидержавним» умислом. Саме використовуючи цю ознаку суб'єктивної сторони, законодавець розташував ці злочини у розділі XIV КК 2001 р. Проте охорона державної таємниці не можна бути самоціллю. Певні відомості треба охороняти, щоб їх не отримала зацікавлена сторона та не була заподіяна шкода основам національної безпеки України. Звідси постає логічне запитання: чому ці злочини не

розташовані у першому розділі КК України 2001 р., відповідно до свого об'єкта, як це, наприклад, зроблено в КК Російської Федерації 1996 р.? Інша ситуація. Стаття 201 КК України (контрабанда) міститься у розділі VII «Злочини в сфері господарської діяльності». Видовим об'єктом цього злочину є відносини, які забезпечують нормальне функціонування фінансово-кредитної системи держави. Та обставина, що саме ці відносини і є об'єктом «товарної» контрабанди, сумнівів не викликає. Але чи посягає на нього незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, зброї та боєприпасів, якщо це предмети, які вилучені з цивільного обороту, а сплата митного збору взагалі не передбачається. На наш погляд, ні. Безпосереднім об'єктом цих злочинів є право власності, народне здоров'я та громадська безпека. Однак законодавець правильно визначився тільки з характером незаконного переміщення через митний кордон України наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Цей злочин був виділений у самостійну ст. 305 КК, яка розташована у розділі XIII відповідно до свого родового об'єкта. Хоча знов таки, з яких підстав законодавець класифікує розташовані тут діяння на злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення, не зрозуміло, оскільки з точки зору об'єкта ніякої специфіки немає.

Отже, підсумовуючи викладене, слід зазначити, що жодних підстав відмовлятися від концепції об'єкта злочину як суспільних відносин, на наш погляд, сьогодні немає.

Література

1. Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства. — Х.: Основа, 1994. — 640 с.
2. Трубников В. М. Новый взгляд на объект преступления // Право і безпека. — 2002. — № 1. — С. 81–87.
3. Туляков В. Я. Виктимологические проблемы применения нового Уголовного кодекса // Новый Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: Матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. [Харків] 25–26 жовт. 2001 р. / Редкол.: В. В. Сташис та ін. — К.; Х., 2002. — С. 234–237.
4. Емельянов В. П. Понятие объекта преступлений в уголовно-правовой науке // Право і безпека. — 2002. — № 4. — С. 7–11.
5. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть: Курс лекций. — М.: НОРМА, 1996. — 547 с.
6. Уголовное право России: Учеб. для вузов: В 2 т. Т. 1. Общая часть / Под ред. А. Н. Игнатова, Ю. А. Красикова. — М., 1998. — 484 с.
7. Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления: методологические аспекты. — М.: НОРМА, 2001. — 160 с.
8. Фесенко С. В. Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони: Монографія. — К.: Атіка, 2004. — 280 с.
9. Кистяковский А. Ф. Элементарный учебник уголовного права. Часть Общая. — К.: Изд-во книгопродавца-издателя Ф. А. Иогансона, 1891. — 850 с.
10. Таганцев Н. С. Русское уголовное право: Лекции. Часть общая: В 2 т. Т. 1. — М., 1994.
11. Войцов А. И. Преступления против собственности. — С.Пб.: Юрид. центр Пресс, 2002. — 775 с.
12. Тацкий В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. — Х.: Вища шк., 1988. — 198 с.
13. Шапк Я. О. О свободе, морали и праве // Государство и право. — 2002. — № 5. — С. 85–92.

14. *Абрашкевич М. М.* Прелюбодеяние с точки зрения уголовного права: Историко-догматическое исследование. — О.: Экон. тип., 1904. — 640 с.
15. *Кропачев Н. М.* Уголовно-правовое регулирование. Механизм и система. — С.Пб.: Юрид. центр Пресс, 1999. — 316 с.
16. *Философский словарь* / Под ред. И. Т. Фролова. — М.: Политиздат, 1987. — 590 с.
17. *Глистин В. К.* Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений). — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1979. — 70 с.
18. *Поздняков Э. А.* Философия преступления. — М., 2001. — 576 с.
19. *Советское уголовное право. Часть общая* / Отв. ред. В. М. Чхиквадзе. — М.: Госюриздат, 1952. — 511 с.
20. О налоге с доходов физических лиц: Закон Украины от 22 мая 2003 г. // *Голос Украины*. — 2003. — 22 июля.
21. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах (1973–2004):* Офіц. вид. / За заг. ред. В. Т. Маляренка. — К., 2004. — 334 с.

УДК 343.85

І. М. Горбачова

РОЗМЕЖУВАННЯ ЗАХОДІВ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Позитивний розвиток суспільства, удосконалення його економічних, політичних, соціальних та інших інститутів, демократизація життя в суспільстві, гарантія прав та свобод людини об'єктивно сприяє вдосконаленню заходів попередження злочинності. Об'єктивні фактори зростання економічної злочинності, поширення злочинів проти майнових інтересів особи, проти життя, честі і гідності людини, поширення торгівлі людьми, надзвичайне зростання активності терористичних угруповань, організованої злочинності зумовлює необхідність удосконалення існуючих і розроблення нових ефективних заходів попередження злочинності. Попередження злочинності буквально означає захист людини, суспільства, держави від злочинних посягань. Це сукупність заходів, спрямованих на виявлення, обмеження або нейтралізацію факторів злочинності, а також на скасування факторів виникнення та поширення окремих видів та форм злочинності. У наш час попередження злочинності являє собою складний комплекс різноманітних заходів попереджувального впливу примусового та соціального характеру.

Відповідно до Загальної декларації прав людини держава повинна здійснювати захист громадян від свавільного втручання або зазіхання на належні людині від народження права та свободи. Застосування обмежень щодо осіб, які скоїли або могли скоїти суспільно небезпечні діяння, узгоджується з п. 2 ст. 29 Загальної декларації прав і свобод людини. Декларацією передбачається можливість застосування обмежень «виключно з метою забезпечення належного визнання й поваги прав і свобод інших, а також задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку й загального добробуту в демократичному суспільстві» [1, 41].